

Stiftelsen Setesdal stavkyrkje
v/Sandra Birkenes
Setesdalsvegen 3276
4748 Rysstad

30.10.2024

Norsk håndverksinstituttets rolle i rekonstruksjon av Borgund stavkirke på Rysstad i Setesdal

Norsk håndverksinstitutt tok vinteren 2021 sammen med tradisjonshåndverker Hans Marumsrud et selvstendig initiativ for å se på mulighetene for å gjennomføre en prosessuelt autentisk rekonstruksjon av Borgund stavkirke. Bakgrunnen for dette initiativet var resultatene fra Riksantikvarens stavkirkeprogram, som ble avsluttet i 2015.

I arbeidet med å kartlegge muligheten for et prosjekt kom vi over arbeidet til Stiftelsen Setesdal stavkyrkje våren 2022, og vi så fort at vi hadde to svært compatible prosjekter. Etter at kontakt ble opprettet med Stiftelsen Setesdal stavkyrkje våren 2022 har vi jobbet sammen for å realisere stavkirka på Rysstad. I rollefordelingen er Stiftelsen Setesdal stavkyrkje prosjekteier, mens Norsk håndverksinstitutt har ansvar for faglig støtte og rådgivning for arbeidet knyttet til rekonstruksjon, forskning og opplæring.

I Stavkirkeprogrammet gjennomførte Hans Marumsrud i samarbeid med Kristen Aamodt et betydelig forskningsarbeid på stavkirkenes konstruksjon, og i særdeleshet ble Borgund stavkirke gjenstand for undersøkelser. Selv om dette arbeidet ga mange svar, avdekket det også mange nye spørsmål, teorier og problemstillinger som man kun får studert nærmere gjennom å bygge en prosessuelt autentisk rekonstruksjon.

Formålet med prosjektet fra Håndverksinstituttets side er flerdelt: Det handler om å bygge videre på håndverksforskningen gjort i Stavkirkeprogrammet for å avdekke glemt kunnskap/bygge ny kunnskap om stavkirkenes konstruksjon, og det handler om å videreføre den spesialkompetansen på stavkirker og middelalderbygg som er knyttet til Hans Marumsrud spesielt til en ny generasjon håndverkere. Gjennom økt kunnskap og en ny generasjon håndverkere sikrer man en forsterket og forbedret forvaltning av stavkirkene for framtida. Vi anser prosjektet å ha nasjonal og internasjonal betydning for kunnskap om middelalderkonstruksjoner i tre.

For Håndverksinstituttet er det kunnskapsutviklingen, håndverksforskningen og videreføringen av eksisterende og ny kunnskap om middelalderens byggemåter som er det sentrale i prosjektet. Det skapes i byggeperioden en læringsarena og et «middelalderlaboratorium» som både vil bidra til spisset kunnskapsutvikling for en kjerne håndverkere som skal ha ansvar fra framtidens forvaltning av

stavkirkene, og som kan gi skoleelever, studenter, lærlinger og andre interessenter en arena der de får et unikt innblikk i middelalderens byggemåter.

Gjennom arbeidet med prosjektet så langt har vi også fått bekreftet at byggeperioden vil ha stor interesse hos tilreisende fra Norge og utlandet som ønsker å se arbeidet på nært hold. Prosjektet vekker også betydelig medieinteresse fra inn- og utland.

Etter endt byggeperiode vil Setesdal sitte igjen med ei stavkirke og et kulturbygg som også i framtida vil ha funksjon som en viktig læringsarena for tradisjonshåndverket. Dokumentasjonen på bygget vil være tilgjengelig, og kurs, seminarer, og annen aktivitet vil bygge opp under Setesdal bygningsvernssenter sin ambisjon om å være et senter for middelalderbygg i Norge.

Stavkirkeprosjektet i Setesdal er et svært viktig prosjekt for Norsk håndverksinstitutt, og et prosjekt vi legger store ressurser i å få gjennomført. I perioden april 2022 til oktober 2024 har Håndverksinstituttet så langt tatt ansvar for:

- Utarbeidelse av den første felles prosjektskissa for prosjektet, som dannet grunnlag for søknad til Sparebankstiftelsen DNB om midler til prosjektet
- Gjennomført dialog og søknadsprosess med Sparebankstiftelsen DNB om midler til prosjektet. Søknaden fikk på grunn av sin størrelse (75 millioner kroner) avslag i den endelige behandlingen, men Sparebankstiftelsen DNB åpnet samtidig for å kunne være med på delfinansiering av delprosjekter i hovedprosjektet, selv om prosjektet ligger utenfor stiftelsens egentlige geografiske nedslagsområde (defineres som nasjonalt viktig prosjekt).
- Utarbeidelse av revidert prosjektskisse for prosjektet, som danner grunnlaget for arbeidet med å realisere prosjektet uten en hovedfinansiering fra Sparebankstiftelsen DNB.
- Gjennomføring av stavkirkeseminar med bred deltakelse hos Riksantikvaren 1. juni 2023.
- Dialog med eksterne miljøer om samarbeid i hovedprosjektet, herunder:
 - **Fortidsminneforeningen** (eier av Borgund stavkirke og ytterligere 7 stavkirker). Fortidsminneforeningen har en egen administrativ ressurs som bidrar i prosjektet.
 - **Riksantikvaren** (eier av resultatene fra Stavkirkeprogrammet, nasjonalt ansvar for forvaltning av stavkirkene). Riksantikvaren støtter prosjektet faglig, praktisk og økonomisk (gjennom takrytterprosjektet, se nedenfor)
 - **NIKU** (kildeforskning, 3D-scanning). NIKU ønsker å gjennomføre egenfinansierte forskningsprosjekter knyttet til hovedprosjektet
 - **Hjerleid Handverksskole AS** (videregående skole tradisjonshåndverk). Hjerleid ønsker å bruke prosjektet som opplæringsarena, samt bidra faglig på andre måter.
 - **Fagskolen Innlandet** (byggningsvern)
 - **Fagskolen i Agder** (sammen med Stiftelsen Setesdal stavkyrkje). Fagskolen i Agder oppretter bachelor i tradisjonshåndverk høsten 2025, og ønsker å knytte dette opp mot hovedprosjektet.
 - **NTNU**
- Presentasjon av prosjektet på ulike arenaer, herunder Kulturminnekonferansen 2023 (sammen med Stiftelsen Setesdal stavkyrkje)
- Medieoppslag
- Kobling av relevante miljøer og prosjekter, herunder bl.a. prosjektet Smijern i middelalderen, som jobber med beslag fra stavkirker og andre middelalderkirker.
- Kobling av vårt prosjekt Ungt tradisjonshåndverk mot Setesdalsmuseet, med tanke på mulig framtidig samarbeid om hospitanter som kan bygge opp under hovedprosjektet.

- Betydelig løpende administrativt arbeid, møter, påvirkningsarbeid m.m.

Takrytterprosjektet

Gjennom Norsk håndverksinstituttets stipendiatorordning har vi satt i gang arbeidet med å rekonstruere takrytteren fra Borgund stavkirke. Denne skal etter planen inngå i det ferdige kirkebygget på Rysstad. I takrytterprosjektet er Hans Marumrud kjøpt inn i 40% stilling som mentor og fagansvarlig, mens vi har ansatt to stipendiater som jobber med byggingen: tømrer Åsmund Stormoen og treskjærer Jon Anders Fløistad. I tillegg er en tredje stipendiat, navarsmed Ida Skjæveland Moi, involvert med verktøyproduksjon til prosjektet. Takrytterprosjektet går over fire år, og har en kostnadsramme på ca 7,5 millioner kroner, hvorav Riksantikvaren så langt har støttet prosjektet med 500 000 kroner. Totalt forventes det at Riksantikvaren vil støtte prosjektet med mellom 1,5 og 2 millioner kroner.

Norsk håndverksinstituttets ressursbruk knyttet til stavkirkeprosjektet per oktober 2024 kan grovt summeres slik:

- Administrativt arbeid (2022-2024) ca 1,5 millioner kroner.
- Prosjektmidler ca 200 000 kroner (utenom takrytterprosjektet)
- Takrytterprosjektet ca 3 millioner kroner fordelt på ca 2,5 millioner kroner fra stipendiatorordningen og ca 500 000 fra våre prosjektmidler (budsjettert per utgangen av 2024). Her foreligger også videre forpliktelser for 2025 og 2026.

Totalt forventer vi at Norsk håndverksinstitutt vil bruke inntil 15 millioner kroner på prosjektet fram til prosjektet er ferdig.

Nyttige kilder:

- Nyhetsartikkel Håndverksinstituttet 2023: <https://handverksinstituttet.no/prosjekter/aa-bygge-en-stavkirke>
- Stipendiatblogger:
 - Åsmund Stormoen: <https://stipendiat.handverksinstituttet.no/toemrer/>
 - Jon Anders Fløistad: <https://stipendiat.handverksinstituttet.no/treskjarerbloggen/>
 - Ida Skjæveland Moi: <https://stipendiat.handverksinstituttet.no/navarsmeden/>

For Norsk håndverksinstitutt, som er lokalisert i Lillehammer, er det avgjørende for en faglig forsvarlig gjennomføring av prosjektet i Setesdal at det finnes en lokal prosjektledelse gjennom Stiftelsen Setesdal stavkyrkje. Lokal koordinering er helt nødvendig for å kunne gjennomføre et prosjekt med så stor kompleksitet i forhold til logistikk, tilrettelegging, informasjon, formidling og faglig utvikling.

Med vennlig hilsen

Kjetil Storeheier Norheim
Norsk håndverksinstitutt